

KÜRESEL ÖLÇEKTE SU PİYASASINDA TEKELLEŞME

Yusuf Küçükbaşol

Kulp İlçe Jandarma Komutanlığı Diyarbakır

Özet

Su yaşamın devamlılığı için tüm canlıların ihtiyaç duyduğu ortak bir değerdir. Bu özelliğinden dolayı su herkes tarafından kolayca ulaşılabilen ve bedel ödenmeyen bir değer olarak kalmak zorundadır. Fakat küresel ticarete su ticari bir meta haline getirilmek istenmektedir. Canlıların ihtiyacı olan su ekonomik bir meta haline dönüştüğünde, ortak bir değer olmaktan çıkmakta alınıp satılabilen ve kâr elde edilebilen bir mal olarak kullanılmaktadır. Küreselleşme ve suyun metalaştırılması sürecinde küresel şirketler kamu yönetiminin sudan çekilmesini, suyun fiyatlandırılarak halka sunulmasını yani satılmasını istemektedirler. Küresel su politikalarının yerelde uygulamaya geçirilmesini kolaylaştıran en etkili söylem, “kıtlık”, “kuraklık” ve “küresel ısınmaya bağlı iklim değişikliği” üzerine kurgulanan bir su krizi söylemidir. Bu söylemi desteklemek amacıyla uluslararası kuruluşlar olan BM, DB, DTÖ ve IMF her toplantılarında yerel su piyasalarının çokuluslu küresel şirketlere açılabilmesi için koşullu yardım önerileri yapmakta ve kredileri bu doğrultuda vermektedirler.

Canlılar için vazgeçilmez bir değer olan suyun yeni kaynak arayışları çerçevesinde bir meta olarak ele alınması ve devletin piyasadaki çekilmeye zorlanarak suların küresel pazara sunulmasının sakıncaları ve sakıncalar sonucunda, suları küresel pazara açılmış olan ülkelerin ve ülkemizin karşılaştıkları sorunlar, örnek ülke deneyimleri bağlamında değerlendirilmiş ve suyun bir hak olmasından dolayı kamu elinde bulunması zorunluluğu önem kazanmıştır.

Anahtar kelimeler: Su, Su hakkı, Su piyasası, Küresel su politikaları, Küresel Su Şirketleri.

MONOPOLIZATION OF WATER MARKET IN GLOBAL SCALE

Abstract

Water is a common value that all living things are needed to sustain their life. In this respect water can be accessed by everyone and must be a value without paid any price. But water is required to become a commodity in global trade. When water which is the needs of living, turns into an economic commodity, is now used as a commodity that can be bought and sold on to go from being a right. Global companies in the process of globalization and commodification of water, want to withdraw public administration in water market and sell water to the public. We say the most effective to facilitate the global water policy is transferred to the local application, “famine”, “drought” and “global warming due to climate change” is discourse founded on a water crisis. The UN, WB, WTO and IMF which are the international organizations, supporting this claim, make conditional grant proposals to open water market to the multinational companies and give loans in this respect.

In this study, water which is indispensable value for living, considered as a source in the framework of new sources of the states, the states are forced to retreat in market and submission to the global market for bringing water into merchandise will be included, other countries and our country waters due to the problems faced by, pushed off to the global market will be referred to the necessity to exist in public hands because of the right of the human being.

Key words: Water, Need of water, Water market, Global water politics, Global Water Companies.

احتكار سوق المياه على النطاق العالمي

ملخص

الماء هو القيمة المشتركة التي تحتاجها كل الأحياء للمحافظة على استمرارية الحياة. وبسبب هذه الخاصية فإنه من الضروري أن تبقى هذه القيمة مجانية وسهولة الوصول إليها من قبل كل الأطراف. ولكن هناك سعي في أن تكون المياه سلعة في التجارة العالمية. عندما يتبدل الماء الى سلعة اقتصادية و الذي هو متطلب الأحياء فهو يخرج من كونه قيمة مشتركة حيث يستخدم على أنه سلعة تباع و تشتري و تحقق الربح. في مرحلة العولمة و تحول الماء الى سلعة فإن الشركات تسعى الى اخراج المياه من الادارة العامة و تسعيرها و عرضها على الجمهور أي امكانية البيع. فان أكثر المقولات المؤثرة في عملية تسهيل الانتقال و التنفيذ المحلي لسياسات المياه العالمية هي " المجاعة " " الجفاف " " ظاهرة الاحتباس الحراري نتيجة تغير المناخ " و الذي يبنى عليها خطاب أزمة المياه. و يهدف دعم هذه المقولات تقوم الأمم المتحدة و البنك الدولي و منظمة التجارة العالمي و صندوق النقد الدولي بكل اجتماع من أجل فتح أسواق المياه المحلية للشركات العالمية المتعددة الجنسيات من خلال تقديم و توفيق القروض و القيام باقتراحات المساعدة المشروطة في هذا الاتجاه.

ان الماء الذي هو قيمة لا يمكن الاستغناء عنها من أجل كل الأحياء و في اطار البحث عن المصادر و بحيث أصبح الماء وكأنه سلعة و اضطرار الدولة الى الانسحاب من السوق و نتيجة لعدم وجود عقبة في عرض و تقديم المياه على السوق العالمية، و المشاكل التي تواجه الدول و دولتنا التي فتحت المياه الى السوق العالمية، حيث تم تقييمها في سياق أمثلة الدول التي لها تجارب و اكتسبت أهمية في ضرورة وجود الماء في يد القطاع العام و على أنه حق.

الكلمات المفتاحية: الماء, حق الماء, سوق الماء, سياسات الماء العالمية, شركات الماء العالمية.

1. GİRİŞ

Su, insan yaşamının vazgeçilmez unsuru olarak toplumsal bir değerdir. Bu özelliğinden dolayı su herkes tarafından kolayca ulaşılabilen ve bedel ödenmeyen bir değer olarak kalmak zorundadır. Fakat kapitalizmin bir gereği olarak suyun piyasada ekonomik bir değer olarak yerini alması iddia edilmekte, suyun ticari bir meta haline getirilmesi, alınıp satılabilen ve kâr elde edilebilen bir mal olarak kullanıma sunulması gerekmektedir. Bunun için ise suyun serbestçe alınıp satılabilmesi, dünya genelinde ithalat - ihracat konusu yapılabilmesi ve bunun önündeki her türlü ulusal engelin kaldırılması için uluslararası ticareti düzenleyen GATT (Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması) ve DTÖ (Dünya Ticaret Örgütü) anlaşmalarına hükümler konulmuştur. Su hizmetlerinin metalaştırılarak uluslararası alana açılabilmesi için de GATS (Hizmet Ticareti Genel Anlaşması) 'na çeşitli hükümler konulmuştur. Küresel ticarete suyun metalaştırılabilmesi, çokuluslu küresel şirketlerin herhangi bir engelle karşılaşmadan suya serbestçe yatırım yapabilmesine ve işletebilmesine bağlıdır. Bu kapsamda sermayenin sınırlar arasında serbestçe dolaşabilmesi ve yatırımcıların haklarının uluslararası anlaşmalarla garanti altına alınması gerekmektedir. Su alanında küresel

şirketlerin rahatça hareket edebilmesi ve suyun ticarete konu olabilmesi için kamunun bu alandan çekilmesi ve meydanı onlara bırakması gerekmektedir.

Dünyanın pek çok yerinde suyun mülkiyeti ve kontrolü kamu yönetimin elindedir. Kamu yönetimleri sosyal devlet olmanın bir gereği olarak insan hakkı olan suyu düşük maliyetle, sübvans ederek ve ödeme gücüne bakılmaksızın halka ulaştırmaktadır. Küreselleşme ve suyun metalaştırılması sürecinde küresel şirketler kamu yönetiminin sudan çekilmesini, suyun fiyatlandırılarak halka sunulmasını yani satılmasını istemektedirler. Diğer bir deyişle arz-yönlü değil, talep-yönlü bir politika uygulanmasını istemektedirler.

Küresel su politikalarının yerelde uygulamaya geçirilmesini kolaylaştıran en etkili söylem, “kıtlık”, “kuraklık” ve “küresel ısınmaya bağlı iklim değişikliği” üzerine kurgulanan bir su krizi söylemidir (Kilim ve Şener, 2008:1). Bu söylemi desteklemek amacıyla uluslararası kuruluşlar olan BM, DB, DTÖ ve IMF her toplantılarında su piyasasının çokuluslu küresel şirketlere açılabilmesi için koşullu yardım önerileri yapmakta ve verdikleri kredileri bu doğrultuda vermektedirler. Toplumun gözünde BM, DTÖ, IMF ve DB insani, toplumların çıkarını düşünen kurumlar olarak gösterilmesine rağmen gerçekte sermaye birikiminin sürdürülmesini sağlayan kuruluşlardır. 1996 yılında DB ve BM tarafından kurulan Dünya Su Forumlarında suyun bir hak olmadığı, ihtiyaç olduğu dile getirilerek hak'tan ihtiyaca geçiş öngörülmekte, hak olmamasından dolayı devletin bu sektörden çekilerek meydanı özel sektöre bırakması gerektiği dillendirilmektedir. Su hakkı, devleti halkının ödeyebileceği, güvenli içme suyuna erişimini sağlamakla yükümlü kılmaktadır. Devlet suya erişim için gerekli ekonomik, sosyal ve siyasal şartları yaratacak politikalar ve stratejiler geliştirmelidir. Fakat bu hak olmaktan çıkıp ihtiyaç olduğu takdirde Dünya Su Konseyi sermayedarlarının önü açılacaktır.

Çalışmamızda dünyada mevcut olan su varlığı ve kullanım alanlarından bahsedilecek, su piyasasının tarihsel gelişimi üzerinde durulacak, küreselleşme ve su piyasalarında tekelleşme çalışmalarında suyun ticari mal haline getirilmesine yönelik yeni kaynak arayışları çerçevesinde DB ve BM'in çabaları ile suyun da bir kaynak olarak ele alınmasını ve devletin piyasadan çekilmeye zorlanarak küresel pazara sunulması çalışmalarına yer verilecektir. Küresel şirketlerin ulusal piyasalara girme yöntemleri açıklanarak, küresel su tekellerinden birisi olan Vivendi Universal şirketinden bahsedilecektir. Son olarak ise suları küresel pazara açılmış olan ülkelerin ve ülkemizin karşılaştıkları sorunlara ve suyun bir hak olmasından dolayı kamu elinde bulunması zorunluluğuna değinilerek çalışma tamamlanmıştır.

2. DÜNYA'DAKİ SU VARLIĞI VE KULLANIM ALANLARI

Su bilindiği üzere canlı yaşamının devamı için vazgeçilmez unsurların başında gelmektedir. Dünyanın dörtte üçünün suyla kaplı olmasından dolayı “mavi gezegen”

olarak adlandırılmasına rağmen ancak dünya yüzeyindeki suyun % 97,5'i tuzludur, % 2,5 oranındaki tatlı suyun % 70 gibi önemli bir oranı Antarktika ve Grönland'da buz kütlesi halindedir, kalan kısmın büyük bölümü ise derin yeraltı küresinde bulunmaktadır(Yıldız, 2007:15). Geçtiğimiz 50 yılda, su kaynaklarının miktarı aynı kalmasına rağmen, su çekimi üç katına çıkmıştır(WWAP, 2012). Bu artışın nedeni, sosyoekonomik kalkınmaya bağlı yaşam tarzındaki değişiklikler olmakla birlikte, sanayileşme su kullanımını tüm insanlık tarihi boyunca daha önce hiç görülmemiş bir seviyeye çıkarmıştır. Bu artışla birlikte su kullanımındaki alışkanlıklar, olması gerekenin aksine bir şekilde, verimli yönde gelişmemiştir.

2012 yılında 7,1 milyar olan Dünya nüfusunun 2030 yılında 8,3 milyar olması beklenmektedir. Nüfus artışı ile birlikte kentleşmenin de artması ve nüfusun yaklaşık %60'ının kentlerde yaşaması öngörülmektedir. Bu durum su kaynaklarının miktarı ve kalitesi üzerindeki baskıları daha da artıracaktır(UNDESA, 2009).

Dünya su kaynaklarının yaklaşık %70'i tarım amaçlı kullanılmaktadır. Bunu %19 ve %11 ile sanayi ve evsel kullanım izlemektedir(FAO Aquastat, 2013). Dünya üzerinde 1.2 milyar insan güvenilir içme suyundan yoksun yaşarken, 2.4 milyar insan da sağlık koşullarına uygun suya erişememektedir. Bu insanlar çoğunlukla gelişmemiş üçüncü dünya insanlarıdır (Kartal, 2006:2). Gelişmiş ülkelerde ortalama kişi başı günlük su tüketimi 500-800 m³ olmaktadır ve bu miktar gelişmekte olan ülkelerdeki su tüketiminin yaklaşık on katıdır. Su kıtlığı çekilen bölgelerde bu oran kişi başı günlük 20-60 m³'e kadar düşmektedir(Muluk, Ç.B. vd, 2013:6).

Bu oranlar bize sanayileşmiş ülkelerin gelişmekte olan ve gelişmemiş olan ülkelere oranla daha fazla su tükettiğini ortaya çıkarmaktadır. Su, canlı yaşamı için en temel ihtiyaçlardan biridir. Ancak su kaynaklarının artan nüfusla birlikte tükenmeye başlaması ve temiz suya erişimde yaşanan sorunlar, 'su yoksulluğu' olarak tarif edilen bir olguyu ortaya çıkarmış, öte yandan neoliberal politikaların bir yansıması olarak su, bir 'meta' olarak görülmeye başlanmıştır. Yani artık satılabilir bir mal haline gelmiştir. Öyle ki uluslararası arenada su meselesi, enerjinin paylaşımı kadar önemli bir soruna dönüşmüştür.

3. SUYUN PİYASALAŞTIRILMASININ TARİHSEL GELİŞİMİ

1945 ile 1970 yılları arasında devletin piyasaya müdahale etmesi talep yaratmaya yönelik Keynesyen politikalar güdülmekteydi. Ulusal ekonomilerde düzenlemeci ve müdahaleci politikalar sürdürülürken, uluslararası piyasalarda ise uluslararası ekonomik ilişkileri düzenleme çabaları artarak devam etmiştir. 1970'li yılların sonlarına değin iktisadi kalkınmanın temel lokomotif, sanayileşmiş ülkelerde toplam talebin genişletilmesi, sanayileşmemiş ülkelereyse ithal ikameci stratejilerdi (Yıkılmaz, 2003:50).

1973 petrol krizi ile birlikte enflasyonda küresel ölçekte bir artış olmuş, 1974 yılının sonlarında ise kriz gelişmiş ülkeleri de etkisi altına almıştır. Bu krizde kâr oranlarının düşüşü ile birlikte aşırı bir birikim süreci de yaşanmış ve kapitalizmin bu aşırı birikimi,

üretken sermaye olarak değerlendirebilecekleri yeni alanlara ihtiyaç doğurmuştur. Bu alanların başında bugüne kadar kamu hizmeti olarak tanımlana gelmiş eğitim, sağlık, su hizmetleri, posta hizmetleri ve ulaşım gibi alanlar bulunmaktadır (Yılmaz Gaye, 2008a:2). Böylelikle kamunun tekelinde bulunan hizmetler özelleştirme, kamu-özel ortaklığı vb. yollarla sosyal devletin sınırları daraltılmış ve yeniden çizilmiştir. 1970 krizi ile birlikte üretim yapısında ve teknolojiye değişikliğe gidilmiş, bunlara bağlı olarak sermayenin uluslararasılaştırılmasının önündeki engellerin kaldırılması, özelleştirme, sosyal devletin sınırlandırılması, işgücünün esnekleştirilmesi ve sendikaların güçlerinin azaltılması gibi düzenlemeler yeni dönemin temel taşlarını oluşturmuştur. Böylece küreselleşme süreci hızlanmıştır.

Küreselleşmenin hızlanmasıyla devletin tekelinden alınarak uluslararası sermayedarların kullanımına açılan alanların altyapılarının hazırlanması amacıyla küresel ölçekli oluşumlar ve konferanslar gündeme gelmiştir. Su konusunda uluslararası oluşumlardan ilki Uluslararası Su Kaynakları Birliği (IWRA)'dır. Bunu 1992 yılında Dublin'de düzenlenen Su ve Çevre Konferansı ile Rio'da düzenlenen Kalkınma ve Çevre Konferansı takip etmiştir. 1995 yılında merkez ve çevre ülkelerince imzalanan Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS) ile kamu hizmetlerinin ticarete açılması gerektiği belirtilmektedir. Dünyaya yön veren öncü kuruluşlar olan DB ve BM tarafından 1996 yılında kurulan Dünya Su Konseyi (DSK) ve 1997 yılında kurulan Dünya Su Forumu (DSF) ile dünyadaki suların piyasalaştırılması çalışmaları hız kazanmıştır. Özellikle ulusal piyasaların kontrolü DSF'lerinde alınan kararlar doğrultusunda ele geçirilmiş ve piyasalara yeniden şekil verilerek, devletin bu alandan çekilerek özel sektöre devretmesi sağlanmıştır.

3.1. Uluslararası Su Kaynakları Birliği'nin Suyun Piyasalaştırılmasındaki İşlevi

Su sorununun küresel ölçekte ilk kez ne zaman ele alındığı sorusu sorulduğunda ilk karşılaşılan yapı 1972 yılında kurulan Uluslararası Su Kaynakları Birliği (IWRA) adındaki sivil oluşumdur. IWRA'nın ilk kurulduğu tarih, özellikle 1970'li yılların başında kendini ortaya koyan ve kâr oranları düşüş eğiliminden kaynaklanan krizi çağrıştırmaktadır. Buna karşın, kapitalizmde krizlerin belli süreçleri hızlandırıcı etkisi göz ardı edilemeyecek bir durum olsa da, suyun metalaşmasının aslında krizleri de içeren sermaye birikim sürecinin bir gereği olduğu bilinmektedir (Yılmaz Gaye, 2008b:1). Böylelikle su konusunda ilk defa uluslararası ölçekte bir yönetim kurulu oluşmuştur.

IWRA tamamen şirketlerden kurulu ve ilk aşamasında 110 ülkeden 1400 üye şirketi bulunan ve her ne kadar adı "uluslararası" olarak geçmekteyse de merkezi ABD'de kurulan bir kuruluştur. Yılmaz'ında belirttiği gibi IWRA kuruluşundan kısa bir süre sonra Birleşmiş Milletler (BM)'de danışman bir statü elde etmiştir. (Toplumun gözünde BM, DTÖ, IMF ve DB gibi kurumların aksine insani, toplumların çıkarlarını savunan bir kurum olarak bilinmesine rağmen gerçekte BM, sermaye birikiminin sürdürülmesinde çok önemli bir işleve sahiptir. Her zaman da öyle olmuştur.) (Yılmaz

Gaye, 2008a:2). 1996'ya gelindiğinde ise dünyada ilk defa Dünya Su Konseyi oluşturulmuş ve su konusu uluslararası bir nitelik kazanmıştır. Dünya Su Konseyinin 1997 toplantısı ile Dünya Su Kongresine de ev sahipliği yapmıştır. IWRA, Dünya Su Konseyi (DSK)'nin 9 kurucu kurumundan biridir.

3.2.GATT (Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması) ve GATS (Hizmet Ticareti Genel Anlaşması)

GATT (Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması) batılı ülkeler tarafından 30 Ekim 1947 tarihinde imzalanmış ve Dünya Ticaret Örgütü'nün kuruluşuna (1995) kadarki dönemde dünya ticaretine yön veren ilke ve kurallar bu anlaşmada yer almıştır. GATT bünyesinde birçok anlaşma konferans ve raundlar yapılmıştır. Uruguay raundu dahil, sekiz raund görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerde özellikle gümrük tarifelerinin indirilmesi konusunda önemli başarılar elde edilmiştir (Yıkılmaz, 2003:209).

GATS (Hizmet Ticareti Genel Anlaşması), GATT Anlaşmasının Eylül 1986 tarihinden 15 Aralık 1993 tarihine kadar 7 yılı aşan bir sürede tamamlanan Uruguay Raundu sonunda, 15 Nisan 1994 tarihinde Fas-Marakeş'te imzalanan ve 01.01.1995 tarihinde yürürlüğe giren Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'nün kuruluş anlaşması ile birlikte imzalanan 28 adet ek anlaşmadan ve 25 adet karardan biridir. Anlaşmada yer almayan tüm hüküm, yaptırım ve kurullar için DTÖ hüküm, yaptırım (ambargo uygulama) ve kurulları (Uluslararası Tahkim gibi) geçerlidir. Uluslararası ticarete ilişkin olarak imzalanan kapsamlı ve çok taraflı anlaşma GATS Anlaşmasıdır. GATS hükümlerine göre hizmet ticareti 11 dala ayrılmıştır. Bu hizmet dalları arasında yer alan su yatırım ve ticareti de, “su iletim sistemleri, enerji ve atık su işleme” başlığı altında düzenlenmiştir. Bu başlığın içeriğinde, devletin su alanını özel kesime devretmesi öngörülmektedir (Ulusoy, 2007:139). Anlaşma incelendiğinde şu özellikleri dikkat çekmektedir (Yılmaz S., 2005:50-51).

- Uluslararası ticarete “**En Çok Kayırılan Ülke**” prensibi ile ekonomik siyasal ve kültürel olarak yakın görülen ve ayrıcalık tanınan ülkelere tanınmış olan hakların, anlaşmaya taraf olan tüm ülkelere de tanınarak veya o ülkelere ayrıcalıkların kaldırılarak küresel ticarete haksız rekabet önlenmeye çalışılmıştır.
- Hükümetlerin aldıkları kararlar ise “**Şeffaflık**” prensibi gereği hem ulusal hem de uluslararası şirketlere duyurulması zorunlu hale getirilmiştir.
- “**Ekonomik Bütünleşme**” ilkesince ülkelerin hizmet ticaretlerini uluslararası piyasaya açması teşvik edilmektedir.
- Ulusal ve uluslararası sermayenin pazara girişine ve faaliyetlerine “**Pazara Giriş**” ve “**Milli Muamele**” prensibince eşit muamele hakkı tanınmıştır.
- “**Anlaşmadan Çıkma**” prensibince GATS Anlaşmasının yürütülmesinden sorumlu konseye bilgi vermek ve yapılmış olan iş taahhüdünden üç yıl geçmiş olmak ve yatırım yapmış olan hizmet şirketlerinin gelecekteki kârlarını da tazminat yoluyla ödeyerek anlaşmadan çıkılabilmekte veya taahhütten vazgeçilebilmektedir.

- Ülkelerin verdikleri taahhütlerden geri dönmeleri “**Stand Still**” prensibi ile yasaklanmış ve ağır yaptırımlar getirilen “Anlaşmadan Çıkma” hükümleri ile anlaşma güvence altına alınmıştır.
- Anlaşmanın genişletilmesi ve derinleştirilerek müzakerelerin sürekli olarak yapılması ve yeniden yapılandırmaya açık bir anlaşma olması “**Built-In**” prensibi ile sağlanmıştır.

Görüldüğü üzere GATS Anlaşması ile uluslararası sermayenin önündeki engeller kaldırılmakta ve gelişmekte olan ülkelerin piyasaları küresel güçlerin sömürü alanına dönüşmektedir.

İlk defa 1995 yılında suyun ticarileşmesi -aynen bu kelimeyle-, GATS Anlaşmasının da önemli maddelerinden bir tanesi olarak anlaşmada geçmektedir. GATS Anlaşmasında özelleştirmenin kelimesi geçmemekte bunun yerine, açıkça ticarileşme sözcüğü kullanılmaktadır. Anlaşmada açıkça şu da söylenmektedir: “Bu anlaşma hiçbir zaman ulus devletleri kamu hizmetlerinin özelleştirmeye zorlama hedefi gütmemektedir”, “Ama” diye devam etmekte ve, “Kamu hizmetleri piyasa ölçeğinde ticarileştirilmek, rekabete açık hale *getirilmek zorundadır*” denilmektedir (Yılmaz Gaye, 2008b:2).

1990'ların ortalarından itibaren dünyada kapitalizmin uluslar arasılaşmasına (küreselleşme) karşı oluşan muhalefetin gündemine, ilk kez 2000 yılında GATS-Hizmet Ticareti Genel Anlaşmasının ikinci tur müzakereleriyle birlikte giren “su için mücadele” başlığı, ilk birkaç yıl boyunca pek fazla dikkat çekmemiştir. Bunun nedenlerinin başında GATS Anlaşmasının bütününde olduğu gibi, Kanalizasyon, Su ve Temizlik Hizmetleri başlığında düzenlenen maddede özelleştirmeden hiç söz edilmeyişi, asıl vurgunun “ticarileştirme” kavramına yapılması ve bunun yarattığı yanılsamanın yada o dönemde su konusunun yeterince anlaşılmasını getirmektedir (Yılmaz Selim, 2008:2).

3.3. Dünya Su Konseyi ve Dünya Su Forumu'nun Suyun Piyasalaştırılmasındaki İşlevi

Su konusunda bir Dünya Su Konseyi (DSK) kurma düşüncesi ilk kez 1992 tarihinde Dublin'de yapılan BM Uluslararası Kalkınma ve Çevre Konferansı ile Rio'da yapılan Yeryüzü Zirvesinde dile getirilmiştir (Yılmaz Gaye, 2008b:2).

Başta Birleşmiş Milletler olmak üzere uluslararası kuruluşların öncülük ettiği küresel aktörler “su piyasası”nı düzenlemek üzere harekete geçmişlerdir. 1994 yılında BM tarafından toplanan 8. Dünya Su Kongresi'nde kuruluş kararı alınan Dünya Su Konseyi (DSK) bu sürecin en önemli aktörüdür (Kilim ve Şener, 2008:3). Dünyanın önde gelen su kuruluşlarının uzmanlarından oluşan heyetin çalışmaları sonucunda 1996 yılında Fransa'nın Marsilya kentinde Dünya Su Günü olan 22 Mart'ta Dünya Su Konseyi'nin kuruluşu ilan edilmiştir (Dünya Su Konseyi, 2008:1). Kuruluş tarihi 1996 olan DSK'nin misyonu ise oldukça eskilere dayanmaktadır. İlk hükümetler arası su konferansı 1977 yılında, BM bünyesinde yapılmıştır. 1980 yılı ise, BM'in bu kez takip eden 10 yıl boyunca “Uluslararası İçme Suyu Arzı ve Hijyen Koşullarının İyileştirilmesi” hedefine

odaklanma yönünde karar aldığı yıldır. Aynı tarihlerde henüz ortak kullanıma konu olan su kaynakları için BM karar metninde kullanılan ve doğrudan kapitalist piyasa ekonomisini çağrıştıran “arz” sözcüğü, suyun metalaştırılma sürecinin ilk işaretleri arasında sayılabilir (Yılmaz Gaye, 2008a:2).

Dünya Su Konseyi'nin başkanı Loic Fauchon aynı zamanda su şirketi “Groupe des Eaux de Marseille”in başkanıdır. “Groupe des Eaux de Marseille” ise Dünyanın en büyük su şirketlerinden “Compagnie Generale des Eaux” ve “Lyonnaise des Eaux” tarafından kurulmuştur (Akdoğan, 2006:41). Dünya Su Konseyi şirketlerden oluşmakta ve içerisinde başka şirketler de bulunmasına rağmen inşaat, enerji ve su şirketleri önde gelmektedir (Yılmaz Gaye, 2008b:2).

Su konusunda Dünya'da sözü geçen ve su sorunlarının çözümü için emek ve para harcadığını iddia eden Dünya Su Konseyi kendisini “Dünya Su Güvenliği İçin Çok Yönlü Uluslararası Bir Ortaklık” olarak tanımlamaktadır. Dünya Su Konseyi 300 üyeden oluşan uluslararası bir kuruluştur (Kilim ve Şener, 2008:3). Programlarında “su sanayi” olarak bilinen çokuluslu şirketler ve Dünya Bankası'nın görüşleri etkilidir. Dünya Su Konseyi'ne göre Güney ülkelerindeki yüksek nüfus artışı su kaynakları üzerine aşırı baskı yapmaktadır. Su yapay olarak düşük fiyatta olduğundan su tüketiminde israfla karşılaşmaktadır. Devletler ve yerel yönetimler popülizm ve yolsuzluk nedeniyle bu işi becerememektedirler ve sonuç olarak da güvenli su üretimi ve dağıtımını için bu görev özelleştirilmeli ve özel sektöre verilmelidir.

Bugüne kadar yapılan Dünya Su Forumlarında suyun bir hak olmadığı, ihtiyaç olduğu dile getirilerek hak'tan ihtiyaca geçiş öngörülmekte, hak olmamasından dolayı devletin bu sektörden çekilerek meydanı özel sektöre bırakması gerektiği dillendirilmektedir. Su hakkı devleti, halkın ödeyebileceği, güvenli içme suyuna erişimini sağlamakla yükümlü kılmaktadır. Devlet suya erişim için gerekli ekonomik, sosyal ve siyasal şartları yaratacak politikalar ve stratejiler geliştirmelidir (Kartal, 2006:4). Fakat bu hak olmaktan çıkıp ihtiyaç olduğu takdirde Dünya Su Konseyi'nin sermayedarlarının önu açılacaktır.

Dünya Su Konseyi (DSK) ile Dünya Su Forumu (DSF) ikincisi, birinciden doğmuş olan iki yapıdır. Dünya Su Konseyi tarafından kurulan ve Mart 1997'de Marakeş-Fas'ta yapılan Birinci Dünya Su Forumu, DSK' ne 21. yüzyılda Su, Yaşam ve Çevre için uzun vadeli bir vizyon geliştirme görevini vermiştir. Birinci Dünya Su Forumu aynı zamanda suyu ticari değere sahip bir emtia olarak değerlendirmeye karşı uyarıda bulunmuş ve birtakım öncelikler belirlemiştir. Bu öncelikler şunlardır: Su ve hıfzısıhha, paylaşılan su yönetimi, ekosistem korunması, cinsiyet eşitliği ve suyun verimli kullanımınıdır. DSF'nun ikinci toplantısı 2000 yılı Mart ayında Lahey-Hollanda'da gerçekleştirilmiştir Bu toplantıda gelecek için önemli sorunlar belirlenmiştir. Bunlar temel su ihtiyaçlarının karşılanması, yiyecek kaynaklarının korunması, ekosistemlerin korunması, su kaynaklarının bölüşülmesi, risklerin yönetimi, suya değer verilmesi ve suyun akıllıca idaresiydi. Bakanlar bu sorunları çözmek için yapılan çalışmaları düzenli olarak incelemeyi ve Birleşmiş Milletlere (BM) tatlı su kaynaklarının periyodik olarak yeniden

değerlendirilmesi için destekte bulunmayı kabul etmişlerdi (Dünya Su Forumu Bülteni, 2009:2).

DSF, 2001 yılında IMF'nin eski direktörlerinden Michel Camdessus başkanlığında çok sayıda üst düzey uzmanı toplayarak bir panel oluşturmuştur. **Camdessus Paneli**'nin amacı “Su ve sağlıklı suya ulaşım için belirlenen iki Milenyum Kalkınma Hedefi'nin gerçekleşmesi için gerekli olan uygun finans kaynaklarının bulunması” olarak tespit edilmişti. Panel'in sonuç raporu 2003 yılında Japonya'da düzenlenen 3. Dünya Su Forumu'nda açıklandı. Açıklanan maddeler şunlardı (Küresel Finans..., 2010:1):

- Su altyapısına yönelik fonların en az iki katına çıkartılması,
- Hükümetlerin suya öncelik vererek, bu alana yönelik siyasi müdahalelerin engellenmesi,
- Su sektörünün fiyat düzenlenmesi ile, sabit bir gelir kaynağı sunması,
- Su ve sağlıklı suya erişimi sağlama sorumluluğu verilen yerel organlara gerekli güç, insan kaynağı ve finansman fırsatlarının sağlanması,
- Ulusal ve uluslararası piyasalardan sağlanan finansman imkanlarına ulaşımın artırılması.

Yukarıda maddeleri sayılan, IMF'nin eski başkanı Camdessus'un Dünya Su Konseyi'nin isteği üzerine bir grup uzmanla hazırladığı ve Kyoto'da açıkladığı Panelin “Suyun Herkes İçin Finansmanı” adlı raporu dünya su krizinin çözülmesinde özel su şirketlerinin önemini vurgulamaktadır. Aynı raporda devletler ise özel sektörün alt yapı hizmetlerini sunmaya yönelik teşvik edici tedbirler almaya davet edilmektedir (Akdoğan, 2006:41).

Camdessus Paneli'nde yer alan hedeflerin gerçekleştirilmesi için yeni grup oluşturuldu. Bu grup Meksika eski Finans Bakanı ve bugün OECD Başkanlığı görevini sürdüren Angel Gurría başkanlığında 2005 yılında bir araya geldiler. Bu grup tarafından hazırlanan öneriler ise 2006 yılında Meksika'da düzenlenen 4. Dünya Su Forumu'nda açıklandı. Bu önerilerin başında şu noktalar geliyordu (Küresel Finans..., 2010:2):

- Ulusal ve yerel yönetimlerin “Su Hizmeti Hareket Planlarını” detaylı bir şekilde sunmaları (kırsal ve kentsel alanlarda su dağıtım hedefleri ve bunları gerçekleştirmek için gerekli olan kurumsal ve finansal araçlar),
- Fakirlere yönelik yardımlar ve ücretlendirme uygulamaları,
- Tarımsal su finansmanı reformuna yönelik öneriler.

Öte yandan, 2006 yılında Meksika'da yapılan DSF toplantısından itibaren bir şeyler değişmeye başlamış; DSF'nun “toplumcu” maskesi düşerken gerçek yüzü daha bir görünür hale gelmiştir. Yüz bini aşkın insanın katıldığı yığınsal ve militan protestolara sahne olan DSF'nun sitesinde tabii ki farklı bir hikâye ile yer almıştır (Yılmaz Gaye, 2008a:2).

İstanbul'da 2009 yılında düzenlenen 5. Dünya Su Forumu'nda katılımcı 52 ülke aşğıdaki mutabakata imza atmıştır. Mutabakatta (Küresel Finans..., 2010:2):

- Yerel su kaynakları üzerindeki baskıların, suda yaşayan canlıların biyolojik çeşitliliği ile sistemdeki farklılık ve zorlukların bir listesini oluşturmak,
- Sivil toplumlar dahil olmak üzere tüm paylaşımcılar ile yerel/bölgesel düzeydeki diyalogu geliştirerek temel birimler arasında yerel öncelikleri ve su sektöründeki faaliyet planını oluşturacak ortak bir görüş meydana getirmek,
- Yerel su kaynaklarını ve sistemlerini tehdit eden gelişmelere uyarlanması için yerel ve bölgesel idare politikalarının güçlendirilmesi,
- Bölgesel düzeyde daha iyi bir su yönetimi için su idaresinin oluşturulması,
- Küçük başlangıç yatırımları ile öncelikleri belirleyerek yerel su kaynakları ve sistemlerinin esnekliğini artıran ilk somut değişiklikleri yapmak üzere belirli uygulamalara olanak tanıyan ve masrafları engelleyecek erken hareket sistemini oluşturmak,
- Şehirlerin tüm bu faaliyetlerde yaşadıkları zorlukları ve gerçekleştirdikleri işlemleri içeren raporları hazırlamaları ve bu raporları 2012'de düzenlenecek Dünya Su Forumu'nda diğer katılımcılar ile paylaşımları konuları yer almıştır.

6. Su Forumu ise 12-17 Mart 2012 arasında Fransa'nın Marsilya şehrinde toplanmıştır. Foruma beş kıtadan 350 yerel ve bölgesel yetkili katılmış ve “su ve sağlık hizmetleri konusundaki uluslararası hareketliliği artırmak ve İstanbul Su Mutabakatı'nda kararlaştırılan sorumlulukları yerine getirme konusunda uzlaş”larını yinelemiştir. Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler, Dünya Su Konseyi ile ortaklaşa 3. Uluslararası Yerel ve Bölgesel Yönetimler Konferansını düzenlemişler ve 2009 yılında İstanbul Su Forumu'ndan bu yana gerçekleştirilen ilerlemeler katılımcılar tarafından sunulmuş, su, kentleşme, işbirliği, dayanışma ve bölgesel yönetim konularında müzakerede bulunmuşlar, İstanbul Su Mutabakatı'nın siyasi boyutunu güçlendirerek, desantralize işbirliğine dair özel projeler geliştirip, dayanışmaya dayalı yenilikçi para sağlamayı güçlendirmek ve su ve sağlık hizmetlerine evrensel erişimi sağlamayı güvence altına almaya karar vermişlerdir(www.uclg-mewa.org).

4. TEKELLEŞME SÜRECİNDE DÜNYA BANKASI (DB) ve BİRLEŞMİŞ MİLLETLER (BM)'İN ROLÜ

Dünya Bankası özel sektöre üstlenilecek alt yapı projelerini gayet cömert bir biçimde desteklemektedir. Bu desteklemeler çoğunlukla, amacını “Yoksullukla mücadelenin ve halkların yaşam seviyelerinin geliştirilmesinin bir aracı olarak, gelişmekte olan ülkelerdeki sürdürülebilir özel sektör yatırımlarını desteklemek” olarak açıklayan IFC (Uluslararası Finans Kurumu) tarafından gerçekleştirilmektedir. IFC'nin bahsettiği “sürdürülebilirlik” kavramı “su projeleri”nin suyun ticarileştirilmesi için itici gücünü oluşturmaktadır. Çünkü bu projelerde sıkı mali disiplinler ve borç ödemeye endeksli bütçeler nedeniyle çöken hizmetlerin ayağa kaldırılması için kamusal kaynakların

seferber edilmesi, boruların ve arıtma tesislerinin ıslahı için bütçe ayrılması bulunmakta, fakat kamusal su hizmetlerinin her yere ve herkese ulaştırılması bulunmamaktadır.

Su krizlerini çözmek amaçlı olduğu iddia edilen bu yönetime göre “su hizmetlerinin işletme, bakım, hizmet ve gerekiyorsa altyapı yatırım maliyetinin tamamı müşterilerden harç olarak toplanmalı”dır. Hizmeti alan halkı, hizmetin maliyetini ödemesi gereken müşteri olarak gören bu çözüm suyun ticarileştirilmesi ve özel sektöre kârlı bir yatırım alanı olması için atılan ilk adımdır. Dünya Bankası'ndan alınan borçlarla yapılan, arıtma tesisi, baraj, kanal yatırımları için borçlandırılan yerel yönetimler, borç yükünün altından kalkamayınca sundukları hizmetlerini ve su kaynaklarını tamamen özel sektöre devretmeleri için zorlanmaktadır. Bu tür hizmetleri tamamen yabancı yatırımcıların ele geçirmelerine karşı oluşan muhalefeti gizlemek için yerel şirketler de kullanılmaktadır. Önce yerel şirketlere devredilen hizmetler ve su kaynakları daha sonra finansman sorunları gerekçe gösterilerek çok uluslu tekellerin eline geçmekte ve kamu hizmetleri böylelikle tamamen kâr uğruna elden çıkmaktadır.

Ülkemizde hizmetlerin özel sektör katılımına açılmasının ve olumsuz sonuçların yaşanmasının örneği “Antalya Su ve Atıksu Projesi”dir. Bu proje kapsamında 1994 yılında “Antalya Su ve Atıksu İdaresi Genel Müdürlüğü (ASAT) kurulmuş, Dünya Bankası ile ikraz anlaşması imzalanmış, projenin danışmanlık hizmetlerini yürütmek ve denetlemek amacıyla ALDAŞ A.Ş. kurulmuş, ihaleyi 10 yıllık süreliğine kazanan Fransız *Lyonnaise des Eaux* (LdE)- ENKA ortaklığı ANTSU A.Ş.'i kurmuştur. 1998 yılında ENKA'nın ortaklıktan ayrılmasıyla ANTSU tamamen yabancı yatırımcının eline geçmiş ve sürekli su fiyatları artış göstermiştir.

4.1. Su Politikaları Belirleme Toplantılarının Tarafları

Küresel ölçekte su ile ilgili politikaların belirlenmesi sürecine, Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO), DB ve bölgesel bankalar katılmakta, Suez, Vivendi ve RWE gibi dünyanın su tekeli ellerinde bulunduran şirketler ise sponsor, yönetici olarak karar mekanizmasına eklenmekte, ülkelerin su işlerinden sorumlu olan bakanlık ve kurum temsilcileri ve sivil toplum örgütleri de dahil olmaktadır.

Politika üretme tekeli, düşük gelir düzeyli toplumsal kesimlerin temsilcilerinin dışlandığı; çokuluslu sermaye kesiminin ağırlıklı ve açık iktidar sahibi yapıldığı bir sisteme verilmiştir. Politika, dünya geneli için üretilecekse, devleti ya da bürokrasiyi temsil eden taraf genellikle Birleşmiş Milletler olmaktadır. Şirketler, o sektörün küresel/ulusötesi dev şirketleri; sivil toplum örgütleri de yine dünya genelinde iş gören organizasyonlar olarak belirlemektedir (Yıldız, 2007:95).

1996 yılında DB ve BM tarafından kurulan Dünya Su Komisyonu'nun 2000 yılında İkinci Dünya Su Forumunda yayınlanan bildirisine göre, “su yönetimi insanlığın karşılaştığı en ciddi sorundur ve çözümü suyun diğer mallar gibi işlem görmesi yani su

yönetiminin serbest piyasa rekabetine açılmasıdır”. Dünya Su Komisyonu, Dünya Su Konseyi'nin bir oluşumudur ve su piyasasına hakim olan üç büyük çok uluslu şirket (Suez, Vivendi ve RWE) ile sıkı bağları vardır (Kartal, 2006:5).

DB ve IMF tarafından yönlendirilen ve desteklenen çokuluslu şirketler dünyanın pek çok ülkesinde su yönetimini ele geçirmişlerdir. 2001 yılında su hizmetleri endüstrisi şirketlere 1 trilyon dolara yakın kâr getirmiş ve bu sektör ilaç/eczacılık sektörünü aşarak petrol endüstrisinin yarısı bir getiriyle ikinci sıraya oturmuştur (Devrim Dergisi, Nisan 2006). Sonuçta küresel finans kuruluşlarıyla çok-uluslu su şirketleri birlikte çalışmaktadırlar. DB aracılığıyla hükümetler ulusal piyasalara giren büyük şirketlere kâr garantisi vermektedir (örneğin Şili DB'nın koyduğu bir koşul olarak Suez Lyonnaise des Eaux şirketine %33 kâr payı garantilemiştir). DB, BM, su şirketleri ve hükümetler arasındaki iş birliği bu şirketlerin hükümet politikalarını kendi çıkarları doğrultusunda etkilemelerine neden olmaktadır (Kartal, 2006:7).

Dünyada su dağıtım hizmetleri konusunda uzmanlaşmış en büyük tekeller genelde Avrupalıdır. Vivendi Universal, Saur, RWE-Thames Water, Anglian Water, Severn Trent, Biwater, AGBAR-Aqua de Barcelona, Dragados and Urbaser, Canal de Isabel, Ipe Aquas de Portugal, ACEA, International Water, Azurix ve Suez Lyonnaise adlı şirketler dikkat çekmektedir (Hall, 2002:2). Sayıları çok da olsa aslında sektöre hâkim 6-7 şirkettir ve dünya su politikasını ve pazarlarını bu şirketler yönetmektedir. Ciroları bakımından petrol şirketlerini geçmiş olan bu küresel şirketler, rakip şirketlerle bile tröst veya kartel anlaşmaları yaparak kazançlarını yıldan yıla katlamaktadırlar (Yalçınkaya, 2006:67)

4.2. Dünya Bankası Kredileri ile Yönlendirilen Özelleştirmeler

Günümüzde Dünya Bankası'nın su stratejisi 1993 yılında yayımlanmış bulunduğu “Su Kaynakları Yönetimi” ve Üçüncü Dünya Su Forumu çerçevesinde hazırlanan Camdessus Raporu'nun tavsiyelerini temel almaktadır (Çınar, 2006:63).

Dünya Bankası 1980'lerde az gelişmiş ülkelerin kamu kurumlarında reformlar için yapısal uyum kredileri oluşturduğunu açıklamıştır. 1990'larda Dünya Bankası tarafından verilen yapısal uyum kredileri hızlı bir şekilde artmıştır. 1980'li yıllar boyunca 64 ülkeye 191 adet olmak üzere toplam 27,1 milyar dolar kredi veren Dünya Bankası, 1990'lı yıllar boyunca 98 ülkeye 346 adet kredi vermiştir. Bu kredilerin toplam tutarı bu dönemde 71,7 milyar dolar olmuştur. 1999'a kadar verilen yapısal uyum kredilerinin %70'i özelleştirme şartına bağlanmıştır. 1996-1999 yılları arasında Dünya Bankası'na onaylanan 193 adet yapısal düzenleme kredisinin % 58'ine karşılık gelen 112 adedi su alanında özelleştirme şartı ile verilmiştir. (Yıldız, 2007:97).

Su haklarının erozyonu artık küresel bir olaydır. 1990'ların başından beri, Dünya Bankası tarafından yönlendirilen özelleştirme programları birçok ülkede uygulanmaya

başlanmış ve 2000'li yılların başlarında Uluslararası Finans Kuruluşları tarafından ödenen 40 IMF kredisi içinde 12 tanesi, su temininin kısmi veya tamamen özelleştirilmesi koşulunu dayatmakta ve “tüm maliyetlerin karşılanması” için politika geliştirilmesi ve sübvansiyonların kaldırılması hususunda ısrar etmektedir (Ulusoy, 2007:130).

Dünya Bankası'nın yürüttüğü bu politikalar ve yapılan özelleştirmeler sonucunda 2000'li yıllarda dünya çapında korkunç sonuçları olmuştur. Kalite düşüşü, fiyat artışı ve yolsuzluk gibi sorunlar çoğalmış, on binlerce çalışan işsiz kalmış, su fiyatları üç katına kadar çıkmıştır. Şili’de, Güney Afrika’da ve Yeni Zelanda’da insanlar sokaklara dökülerek uygulamaları protesto etmişlerdir (Shiva, 2003:109-111).

Çokuluslu su şirketlerinin hiçbirinin, suya yönelik gerçekleştirecekleri su yatırımının geri ödeme planı akışından emin olmadan su yatırımı yapmayacağı sıklıkla dile getirilmektedir (Çınar, 2006:72). Dünya Ticaret Örgütü kapsamındaki GATS anlaşması “su iletim sistemleri ve atık su işleme”yi özel sektöre devredilmesi gereken hizmetler kapsamına almış ve bu anlaşmaya imza atan her hükümetin eli kolu bağlanmış durumdadır. Ayrıca yerel anlaşmalarla da su şirketlerinin çıkarları güvence altına alınmıştır. Eğer tüm bu bağlayıcı anlaşmalara rağmen bir hükümet, artan su faturalarına, çevre kirliliğine, söz verilen yatırımların yapılmamasına ve özelleştirme sonrası artan yolsuzluklara karşı halkın tepkilerine kulak vermeye kalkarsa başı ICSID (Yatırım Anlaşmazlıklarının Çözümü İçin Uluslararası Merkez-Tahkim) ile derde girmektedir.

Suyun özelleştirilmesine karşı sembolleşen bir direnişe sahne olan Bolivya suyu yeniden kamulaştırınca Bechtel soluğu ICSID’de almıştır. Yine Arjantin’de ABD’nin Enron şirketi altyapı yatırımlarını yapmayıp halka kirli su içirdikten sonra para cezasına çarptırılınca, ülkeden çekilmiş ve Arjantin hükümetini “ücretlendirmeye karıştığı” gerekçesi ile ICSID’e şikâyet etmiştir (Akdoğan, 2006:212-217). Pakistan’da baraj inşa eden çokuluslu tekeller hükümetin müdahalelerini gerekçe göstererek uluslararası tahkim de denilen bu kurumda dava açmışlardır.

5. KÜRESEL ŞİRKETLERİN ULUSAL PİYASALARA GİRME YÖNTEMLERİ

Hizmet sözleşmesi kamu kuruluşları yada belediyeler tarafından görülen görev ve hizmetlerin özel sektörle yapılan sözleşme kapsamında yürütülmesini kapsamakta ve yaygın bir yöntem olarak kullanılmaktadır. Kuralları DB ve IMF gibi uluslararası kuruluşlar tarafından standartlaştırılan ve özel sektöre açılan su, enerji vb. piyasalar küresel güçlerin güdümündeki şirketler tarafından rahatlıkla istismar edilmekte ve kâr kaygısı ön planda tutulduğu için toplumun ihtiyaçları göz ardı edilebilmektedir.

Yönetim sözleşmesi ile yapılacak hizmetin yürütülmesi ve hizmetin sürekli çalışır vaziyette bulundurulması gibi işlevler ve bu işlevlerin belirli şartlarla yönetilmesi görevi

özel bir şirkete verilir ve dolayısıyla mülkiyet kamuda kalmak koşuluyla özelleşmiş olur. Yönetim sözleşmesinde işletme ile kurallar ve işletme tarifeleri kamu tarafından belirlendiği için risk de kamunun sorumluluğundadır. Buna benzer fakat daha yaygın olan kâr ortaklığına dayalı yönetim sözleşmesinde kâr taraflar arasında paylaşılırken tüm zararlar kamuda kalmaktadır.

Kiralama (*leasing*) sözleşmeleri kapsamında, kamu mülkiyetindeki bulunan kuruluşun işletmesini ve bakımını yapan aynı zamanda sağlanan hizmetin faturasını tahsil eden özel şirket elde edilen gelirden sözleşmede belirtilen payı almaktadır. Yönetim sözleşmelerinden farklı olarak, özel şirket kuruluşun tamamını kiraladığı için tüketicilerden kaynaklanan mali risk şirketin sorumluluğundadır. Bu sözleşmelerde çoğunlukla ticari riskler ve düzenleme riskleri, fiyat artırımlarının garanti edilmesi yoluyla azaltılmaktadır.

Ülkemizde kiralama yönteminin uygulanarak hizmetlerin özel sektör katılımına açılmasının ve olumsuz sonuçların yaşanmasının örneği “Antalya Su ve Atıksu Projesi”dir. Antalya Belediyesi 1993 yılında anakent statüsüne kavuştuktan sonra 1994 yılında 2560 sayılı “İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun” kapsamında müstakil bütçesi bulunan ve kamu tüzel kişiliğine sahip olan “Antalya Su ve Atıksu İdaresi Genel Müdürlüğü (ASAT)”nü kurmuştur (Şimşek, 2006:34).

ASAT 1995 yılında DB Grubu içinde yer alan Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD) ile ikraz anlaşması imzalamış, bu anlaşma kapsamında projenin danışmanlık hizmetlerini yürütmek ve denetlemek amacıyla ALDAŞ A.Ş. kurulmuş, ihaleyi 10 yıllık süreliğine kazanan Fransız *Lyonnaise des Eaux* (LdE)- ENKA ortaklığı ANTSU A.Ş.'i kurmuştur. 1998 yılında ENKA'nın koşulsuz olarak ortaklıktan ayrılmasıyla ANTSU tamamen yabancı sermayeli olmuştur. Antalya Su ve Atıksu Projesi, DB'nın belirlediği koşul ve zorunluluklar altında, Fransız firması ANTSU'nun kâr ettirilmesine yönelik işlemiş; sürekli su fiyatı artışı talebi ile karşı karşıya kalınmıştır (Kayır; Akıllı, 2006:361).

DB'nın ekonomik analiz yöntemi olarak “İç Kârlılık Oranı” temel alınmakta ve proje değerlendirme kriteri olmaktadır. Bu oran DB'nın belirlediği orandan düşük ise projeye devam etmeme ya da kredi vermeme söz konusu olmaktadır.

Sözleşme ile ANTSU'ya, fatura edilen ve nihai tüketici tarafından bedeli ödenen metre küp başına sabit bir ücret ödenmesi, bu ücretin yılda dört defa enflasyona göre düzeltilmesi ve bu aşamada, şebeke kayıplarında azalma, ölçüm yaygınlığının artması gibi yatırımlarla sağlanacak pozitif etkilerin operatör tarafından hesaba katılacağı öngörülmüştür. ANTSU'nun Antalya'daki faaliyetleri 2002 yılına kadar sürebilmiştir. Bu tarihte Antalya Su ve Atıksu Projesi için iç kârlılık oranları DB'nın belirlediği oranların

altında kaldığından şirketten yapılan açıklamada, ANTSU'nun, ASAT'ın sözleşmeden doğan yükümlülüklerini yerine getirmemesinden kaynaklanan ve artık üstesinden gelinemez bir hal alan mali zorluklar sebebiyle faaliyetlerini durdurmak zorunda kaldığı ve tüm sorumlulukların ASAT'a devredilmesine karar verildiği, sözleşme uyarınca ücretlerin yeniden değerlendirilmesi konusunun ASAT tarafından reddedildiği, bekledikleri artışları alamadıkları ve anlaşma yollarının tükenmiş olması sebebiyle uyuşmazlığın çözülmesi amacıyla tahkime başvurulduğu belirtilmiştir (Şimşek, 2006:36).

ASAT-ANTSU sözleşmesi 1996 yılından başlayarak 10 yıllık bir süre için yapılmış olmasına karşın, daha beş yıl dolmadan Fransız firmasının işleri bırakması sonucu, su hizmetlerine ilişkin öngörülen teknik ve yönetsel yükümlülükler yerine getirilemediği gibi, yerel düzeyde kaynak israfı söz konusu olmuştur. Su fiyatlarının aşırı artışına neden olması dolayısıyla da halkın tepkisiyle karşılaşmıştır. 2000 yılında 29,5 kuruş olan metreküp su fiyatı 2004 yılında 1,35 TL'ye yükselerek su fiyatları artış oranı % 357'lere varmıştır. Ayrıca kurulması koşul olarak öne sürülen ALDAŞ ise sözleşme bitim tarihi olan 2007 yılına kadar işlevsiz ve atıl durumda kalmıştır (Kayır; Akıllı, 2006:356-362).

Uygulamada oluşturulan yapının temel sorunu yetki ve sorumluluk sınırlarında belirsizliğe yol açması ve tarafların Proje'den beklentileri ile üstlendikleri risklerin sözleşmeye tam anlamıyla yansıtılmamasıdır. Sözleşmenin düzenlenişine ilişkin bu aksaklıklar da kamu kesiminin şebekeyi genişletme önceliği ile operatör'ün kârlılık amacının çatışması sonucunu doğurmuştur (Şimşek, 2006:36).

Yap-İşlet-Devret (YİD), hizmetin sunumu için yüksek bir ilk yatırım ve ileri teknoloji gerektiren durumlarda, daha çok projenin tasarımı ve inşaat kısmı için daha uygun bir çözüm olarak değerlendirilmektedir. Bunun sonucunda, özel şirket bütün yatırımları kendisi üstlenmekte ve anlaşmada belirtilen süre sonuna kadar yatırımları işletmekte ve süre sonunda tüm yatırımı idareye devretmektedir (bu modelin bir türevi olan **Yap-İşlet (Yİ)** modelinde ise özel mülkiyet korunmaktadır). Bu tür modeller ülkemizde özellikle köprü, tünel, baraj, sulama, içme ve kullanma suyu, arıtma tesisi, kanalizasyon, haberleşme, elektrik üretim, iletim, dağıtım ve ticareti, maden ve işletmeleri, fabrika ve benzeri tesisler, çevre kirliliğini önleyici yatırımlar, otoyol, trafiği yoğun karayolu, demiryolu, gar kompleksi, lojistik merkezi, yeraltı ve yerüstü otoparkı ve sivil kullanıma yönelik deniz ve hava alanları ve yük ve/veya yolcu ve yat limanları ile kompleksleri, sınır kapıları, milli park (özel kanunu olan hariç), tabiat parkı, tabiatı koruma alanı ve yaban hayatı koruma ve geliştirme sahalarında planlarda öngörülen yapı ve tesisleri, toptancı halleri ve benzeri yatırım ve hizmetlerin yaptırılması ve işletilmesinde kullanılmaktadır (3996 sayılı kanun md.2). YİD/Yİ projelerinde, al-ya da-öde (*take-or-pay*) prosedürü uygulanmakta, buna göre idare belli miktar kadar alım garantisi vermekte böylece özel şirketin belli sabit maliyetlerini karşılama sözü vermektedir. Eğer taahhüt edilen kadar alım yapılmazsa bile idare belirtilen miktarı ödemek zorunda

kalmaktadır. Kamu kesiminin alım ve ödeme garantisi vermesi, inşaat riskleri ile ticari risklerin azaltılması sayesinde yatırımı cazip hale getirirse de amaçlanan verimlilik düzeylerine ulaşmayı zorlaştırmaktadır (Şimşek, 2006:29).

3996 sayılı “Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap İşlet Devret Modeli Çerçevesinde Yapıtırılması Hakkında Kanun”un 3. maddesinde YİD modeli; “İleri teknoloji ve yüksek maddi kaynak ihtiyacı duyulan projelerin gerçekleştirilmesinde kullanılmak üzere geliştirilen özel bir finansman modeli olup, yatırım bedelinin (elde edilecek kâr dâhil) sermaye şirketine veya yabancı şirkete, şirketin işletme süresi içerisinde ürettiği mal veya hizmetin idare veya hizmetten yararlananlarca satın alınması suretiyle ödenmesi” şeklinde tanımlanmıştır.

YİD modelinin Türkiye'deki ilk örneği “İzmit Şehri Kentsel Su Temini Projesi”dir. 3996 sayılı kanunla ve Yüksek Planlama Kurulu tarafından verilen 24 Şubat 1995 tarih ve 95/T-17 sayılı karara istinaden proje YİD modeli kapsamına alınmıştır. Bunun sonucunda 17 Ocak 1995 tarihinde İzmit-Su Anonim Şirketi (İSAŞ) adlı şirket kurulmuştur. İSAŞ'ın üç ortağı bulunmaktadır. Bunlar GAMA (Gama İnşaat Anonim Şirketi, Gama Endüstri Tesisleri İmalat ve Montaj Anonim Şirketi, Gama Pazarlama Anonim Şirketi) %53.5, GÜRİŞ (Gürüş İnşaat ve Mühendislik Anonim Şirketi) %11.5 ve Thames Water PLC %35 hisseye sahiptir. Daha sonra GAMA'nın % 30 hissesi, İzmit Büyükşehir Belediyesi (İBB) %15, Mitsui&Co.Ltd. %7.5 ve Sumitomo %7.5 hisse oranlarıyla satın alınmıştır (Topçu, 2006:306).

Pazarlık usulü görevlendirmenin yapıldığı olay, yeterli talep ve fayda-maliyet analizleri yapılmamış olması, rekabetçi bir ihalenin düzenlenmemesi, buna karşılık kamu kesiminin alım ve ödeme garantisi vermesi nedeniyle ciddi olumsuz sonuçlar doğurmuştur (Şimşek, 2006:29).

Proje kapsamında bulunan ham ve arıtılmış su iletim hatları, arıtma tesisi, pompa istasyonları ve ana depolar gibi tesislerin inşaatlarına DSİ tarafından 1996 yılına kadar başlanılamamış, sadece ihalesi yapılan Yuvacık Barajı inşaatı sürdürülebilmiştir. YİD kapsamına alınmasından sonra, proje kapsamında Yuvacık Barajı inşaatı 1998 yılında tamamlanmıştır. 18 Ocak 1999 tarihinden itibaren proje raporunda belirtilen standartlarda arıtılmış su, İzmit Su ve Atıksu İdaresi (İZSU) depolarına verilmeye başlanmıştır. Bu şekilde proje çerçevesinde tesisler 18 Ocak 1999 tarihinde ticari işletmeye alınmıştır. 15 yıllık işletme süresi 18 Ocak 2014 tarihinde sona ermiştir (Topçu, 2006:307).

11.04.2002 tarihli Sayıştay Raporu'nda, konu ile ilgili aşağıdaki değerlendirmeye yer verilmiştir:

“YİD modelinin en önemli riski, model kapsamında verilen satın alma garantilerinin kamu kesimini, projelerin YİD modeli ile gerçekleştirilmesi suretiyle elde edilen avantajı aşacak bir ödeme yükümlülüğü altına sokması tehlikesidir. Bu risk İzmit Su Projesi'nde gerçekleşmiştir. Şöyle ki; İzmit Büyükşehir Belediyesi'nin, üretilen suyun maliyetinin yüksek olması, bazı endüstriyel kuruluşlar ve çevre belediyelerle su satış bağlantılarını zamanında yapmaması, mali durumunun iyi olmaması gibi nedenlerle, İSAŞ'dan yıllık 142 milyon m3 suyu satın alma taahhüdünü yerine getirememesi sonucunda Hazine vermiş olduğu garanti çerçevesinde iki yıl içinde 387 milyon ABD Doları tutarında su bedelini İSAŞ'a ödemek zorunda kalmıştır” (11.04.2002 tarihli Sayıştay Raporu, s:37).

İmtiyaz sözleşmesi, imtiyazı alan özel şirkete sermaye yatırımları ile işletme ve bakım sorumluluğunun devredildiği, mülkiyetin ise kamu kesiminde kaldığı, ancak sözleşme süresince özel şirketin varlıklar üzerinde işletme haklarına sahip olduğu uzun vadeli bir uygulama türüdür. Önemli ölçüde benzerlik gösteren YİD modeli ve imtiyaz sözleşmeleri diğer yöntemlerden, mülkiyetin el değiştirmesi söz konusu olmadan finansman sağlayan araçlar olmaları itibarıyla ayrılmaktadır (Şimşek, 2006:29).

Son olarak **kısmi elden çıkarma (partial divestiture)** seçeneğinde tüzel kişilik haline getirilmiş işletmenin hisselerinin bir bölümü satılmakta yahut özel firmayla ortak girişim kurulması yoluna gidilmektedir. **Tam elden çıkarma (full divestiture)** ise altyapı varlıklarının mülkiyetinin işletme, bakım, gelir toplama ve yatırım sorumluluklarıyla beraber özel firmaya devredilmesini kapsamaktadır.

6. KÜRESEL SU TEKELİ: FRANSIZ GENERALE DES EAUX'A BAĞLI VİVENDİ UNIVERSAL

2007 yılına kadar yapılan özelleştirmelere bakıldığında dünya su piyasasının % 70'ini elinde bulunduran en büyük iki Fransız çokuluslu Vivendi ve Suez bu piyasaya hakim durumdadır. Bu şirketlerden Vivendi'nin 2001 yılı satışları diğer büyük şirketlerle karşılaştırıldığında durum daha net olarak görülecektir (Ulusoy, 2007:148).

Su Çokulusluları: Grupların ve Su Birimlerinin Satışları, 2001

Ana Şirket	Satışlar (milyon Euro)	Su Birimleri	Su Satışları (milyon Euro)	Dünyadaki Müşteriler (milyon)
Vivendi Universal	51125	Vivendi Water	13640	110
Suez	42359	Ondeo	10088	115
RWE	52788	Thames	2746	37
Bouygues	20473	SAUR	2494	36
AWG	1813	Anglian	936	5
Noun	4530	Cascal	181	6.7
Bechtel	13400	IWL	100	10

Kaynak: Su Pazarı, 2007:148)

Dünya Su Konseyi'nin başkanı Loic Fauchon aynı zamanda su şirketi “Groupe des Eaux de Marseille”in başkanıdır. “Groupe des Eaux de Marseille” ise dünyanın en büyük su şirketlerinden “Compagnie Generale des Eaux” ve “Lyonnaise des Eaux” tarafından kurulmuştur (Akdoğan, 2006:41). En büyük iki su tekeli olan Vivendi ve Suez birbirleri karşısında rekabet etmek yerine su imtiyazının kârlarını paylaşabilmek için birçok şehir ve bölgede ortak yavru şirketler kurmaları üzerine, dünya su tekeli elinde bulunduran çokuluslular arasındaki söz konusu işbirliği nedeniyle Vivendi ve Suez Fransa'daki Anti-Rekabetçi davranışları için uyarılmışlardır. Zira 11 Temmuz 2002'de Fransız Rekabet Konseyi (Conseil la Concurrence) Suez ve Vivendi'nin özel suyun % 85'ini kontrol ettikleri Fransa'da Pazar hakimiyetlerini kötüye kullandıklarına karar vermiştir.

Marseilles ve Lille gibi şehirler dahil Fransa'da 12 ortak şirket sayılmıştır. Konsey ayrıca Haziran 1997'den itibaren 40'tan fazla anlaşmanın gruplar tarafından rekabetçi olmayan bir şekilde yapıldığını belirtmiştir. Vivendi 37 olayda, Suez 33 olayda isteyerek teklif vermede başarısız olmuştur. Diğer taraftan, şirketler arasında ortaklık kurma sadece Fransa ile sınırlı kalmamış, diğer çokuluslulardan ve aynı zamanda Suez ve Vivendi'nin en yakın rakipleri olan Thames, SAUR ve Anglian bile kendilerine pazarda yer edinmek için Vivendi ve Suez ile ortaklık yapmaya zorlanmışlardır.

Örneğin RWE/Thames, üç büyük su işinde (Berliner Wasserbetriebe, Budapest Sewerage ve Adelaide, Avustralya'da United Water ve bunun Yeni Zelanda (Papakura) ve Endonezya (Sidoarjo) yan çalışmaları), Vivendi ile ortak olmuştur. SAUR, Vivendi ile hem İngiltere'de hem de Çek Cumhuriyeti'nde ortaktır. Anglian ise Aguas Arjantinas'ta Suez ve Vivendi'nin birlikte ortağı, Çek Cumhuriyeti'nde ise ayrı ayrı ortağıdır (Ulusoy, 2007:149).

6.1. Vivendi'nin Latin Amerika'daki Etkinliği

Latin Amerika'da su, dünyanın geri kalanında olduğu gibi Vivendi ve Suez'in hakimiyeti altındadır. Vivendi'nin su işi, ana şirket Vivendi Universal (VU)'in % 40'ına sahip olduğu ve borsada işlem gören bir şirket olan Vivendi Environnement (VE)'in bir parçasıdır. Kredi rating notu en alt düzeye indirilen VU'nun finansal sorunlarından etkilenmektedir.

Vivendi Latin Amerika'da Suez'e göre daha az başarılıdır. Aguas Arjantinas'da küçük ortaktır; Sanepar'da lider çokuluslu, en büyük Brezilya su özelleştirmecisidir. Vivendi tarafından kontrol edilen İspanyol şirketi FCC ile ortak olduğu Proactiva aracılığıyla da başka daha küçük sözleşmeleri vardır.

Ancak Vivendi bölgede Arjantin, Tucuman'da ve Porto Rico'da iki büyük sözleşme kaybetmiştir. Brezilya'da Parana eyaletinde 7 milyon kişiye hizmet veren, büyük Brezilyalı su ortağı Sanepar ile bir dizi sorun yaşamaktadır. Sanepar hakkında kirli su verme, lisansı olmadan su çıkarma nedeniyle birçok dava açılmış; bazı durumlarda tarifelerindeki artışlar iptal edilmiş ve finansal düzensizlikler ve yolsuzluklar nedeniyle hakkında soruşturma açılmıştır. Ayrıca özelleştirmeden itibaren, Brezilya'da kanalizasyon yatırım programının uygulanabilirliğini de etkileyen finansal sorunlar yüzünden Sanepar'ın kredi notu da indirilmiştir (Topçu, 2003:2).

6.2. Vivendi'nin Afrika'daki Etkinliği

Vivendi'nin Afrika'da Gambia'daki ilk sözleşmesi 1995 yılında şirketin ihracı ile sona ermiştir. Şirket daha sonra 1996'da 15 milyon Fransız Frankı değerinde (3 milyon dolar), üç yıllık bir içme suyu sağlama projesi (Djibouti için) kazanmıştır; ne şirket nede başkası şu an bu sözleşmeden bahsetmemektedir; bu yüzden sona ermiş yada yenilenmemiş olabilir.

Vivendi 1997'de Gabon'da SAUR ve Elyo (Suez'in yavru şirketi)'nun tekliflerini yenerek, kamuya ait su ve elektrik şirketinde % 51 hisse ve 20 yıllık bir imtiyaz kazanarak büyük bir sözleşme imzalamıştır. 1999'a kadar Vivendi söz konusu Gabon şirketinde kâr elde ettiğini açıklamıştır. Ocak 2001'de, Vivendi iki sözleşme kazandığını ilan etmiştir: Nijer'de 10 yıllık bir kiralama sözleşmesi ve Bukina Faso'da Dünya Bankası kredileri ile desteklenen 5 yıllık destek ve hizmet sözleşmesi. Genel olarak Vivendi sözleşmeler ilişkin yarışta aktif olmuştur (Ulusoy, 2007:173).

Şirket Kenya hükümetine potansiyel olarak kârlı bir öneri sunmuştur. Güney Afrika'da Nisan 2002'de bir sponsor gibi hareket ederek, Durban Metro'yu ele geçirmeye çalışmıştır. Mayıs 1999'da Vivendi yoksul kent grupları için su hizmetinin geliştirilmesini amaçlayan üç yıllık bir "ortaklık" sözleşmesi almıştır. Diğer ortaklar

DB, Londra kökenli Water Aid adlı sivil toplum örgütü, Durban Metropolitan Konseyi, Maritzburg Konseyi, Umgeni Water ve Mvula Trust'ın yanı sıra Durban Metro'dur. Şirket aynı zamanda diğer işletmeleri aracılığıyla Afrika'da faaliyet göstermektedir. Kenya'da ulusal bir şirket ile ortak olarak mobil telefon şirketi olan Kencell'e sahip olmuştur (Topçu, 2003:7).

6.3. Vivendi'nin Ortadoğu ve Kuzey Afrika (MENA)'daki Etkinliği

Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinde çokuluslu şirketler tarafından üstlenilen ve devam eden önemli sözleşmeler bulunmaktadır. Söz konusu sözleşmelerin birçoğu Umman ve Katar'da desalinasyon ve su sözleşmeleri alanında faaliyet gösteren AES ve CMS Energy gibi enerji şirketleri ile yapılmıştır. Su hizmetleri sağlama sözleşmelerinde ise en büyük iki su şirketi olan Suez ve Vivendi hakim durumdadır. Ürdün, West Bank ve Gaza, Suez ve Vivendi ile 4 yıllık işletme sözleşmeleri imzalamışlardır. Bu sözleşmeler ağırlıklı olarak, rehabilitasyon için (ve Gaza örneğinde sözleşme ücreti ödemek için) mali kaynak sağlayan DB tarafından desteklenmektedir (Ulusoy, 2007:178).

Bunlar özelleştirme ve daha uzun süreli imtiyaz sözleşmeleri için bir başlangıç olarak görülmektedir. Sadece Fas'ta hükümet üç adet uzun süreli sözleşme ile özelleştirme yönünde büyük değişiklikleri başlatmıştır. Bu resme Suez ve Vivendi hakimdir. Saharalı Afrika'da büyük aktörlerden olan SAUR ve Thames Water ise MENA'da çok küçük bir varlığa sahiptir (Topçu, 2003:9).

6.4. Vivendi'nin Merkezi ve Doğu Avrupa'daki Etkinliği

Ocak 2001'de Vivendi Water 1,2 milyon yerleşimcisi ile Prag (Çek Cumhuriyeti)'da su hizmetlerinin işletmesine ilişkin 13 yıllık bir sözleşme kazanmıştır. Vivendi aynı zamanda Prag'ın su şirketi PVK'da 174 milyon Euro karşılığı % 66 hisse almıştır. Anglian Water, Vivendi konsorsiyumunun bir parçasıdır ve sözleşmenin “teknik kısmında” yardımcı olacaktır. Sözleşmeden elde edilecek yıllık gelirin 110 milyon Euro olduğu tahmin edilmektedir. Onaylanan yatırım programı içinde “kaçaklarda hızlı bir azalma”, “atıksu bertarafının iyileştirilmesi”, “acil bir personel eğitim programı” ve “modern” müşteri hizmetlerini başlatma yer almaktadır. Haziran 1999 tarihinde Avrupa Yatırım Bankası, söz konusu yatırımların finansmanı için 50 milyon Euro değerinde 15 yıllık bir kredi verdiğini açıklamıştır (Ulusoy, 2007:178).

7. SUYUN KÜRESELLEŞMESİNDE KARŞILAŞILAN ÇELİŞKİLER

Küresel su ticareti, hem su kaynaklarının kirlenmesini hızlandırmakta, hem de su kullanımını artırarak, su varlığı üzerinde olumsuz etkiler meydana getirmektedir. Bu durum, küreselleşmeye karşı çevresel muhalefetin en güçlü dayanak noktalarından biri haline gelmiş bulunmaktadır.

Küresel ölçekte yatırım ve ticaretin, sınırları hızla aşarak serbestleştirilmesi, kirletici sanayilerin, doğal kaynakları ve çevreyi koruyucu kuralları yeterince güçlü olmayan az gelişmiş ülkelere transfer edilerek, yoğunlaşmasını artırmıştır. Eski ve çevreci olmayan sanayi yatırımları, daha çok çevresel kuralların bulunmadığı üçüncü dünya ülkelerine göç etmektedirler. Bu durum, söz konusu bölgelerde su kaynaklarının hızla tükenmesine neden olmaktadır.

Su kullanımı ülkeden ülkeye değişmekle birlikte su kullanımı, ticaret hacminin artmasına bağlı olarak artmaktadır. Bir ekonomide gayrisafi yurt içi hâsıla başına düşen su miktarı olarak ölçülen “su kullanma yoğunluğu”, ticaret hacminin artmasına bağlı olarak artmaktadır. Böylece kıt olan kaynakların üzerindeki baskılar da artmaktadır. Burada birkaç çelişkili sürecin bir arada yaşandığı görülmektedir (Yıldız, 2007:101).

- Çokuluslu Şirketler suyu da ticarileştirmek ve küresel ticaret metası haline getirmek için, en başta suda özel mülkiyet ve fiyatlandırma sistemine geçilmesi konusunda baskı yapmaktadırlar. Buna karşın, çeşitli devletler ve farklı yatırımcılar, suyun maliyetindeki yükselmenin kendi rekabet güçlerini olumsuz etkileyeceği endişesi ile bu talebe direnç göstermektedir. Bu durum, suda ‘talep yönetimi’ne geçişi ve suyun küresel liberalizasyonuna engel olmaktadır.
- Çevresel kaygılar ve suyun korunması ilkesi, küresel ticaretin serbestleşmesi süreciyle çelişmektedir.

Küreselleşme kapsamında ticaret hızla gelişmekte ve buna karşın çevresel kısıtlamalar serbest ticaretin engelleri olarak görülmektedir. Çevre - kalkınma ilişkisinde olduğu gibi, çevre – serbest ticaret ilişkisinde de ciddi bir gerilim belirlemektedir. Son dönemde, küresel şirketler küresel yatırım ve ticareti sınırlandırmayacak nitelikte çevresel uluslararası standartlar geliştirilmesini istemeye başlamış görünmektedirler. Ancak bu istekler etkili bir sonuca varılabilmiş değildir.

Uluslararası ticaretin önündeki engeller karşılıklı yapılan çok taraflı anlaşmalarla kaldırılırken, çevresel önlemler hep gözardı edilerek uluslararası hale getirilememiştir. Çevresel önlemler ve su kaynaklarını koruma düzenlemeleri genelde ulusaldır. Bu genel yapı içinde su, genel olarak ekonomik mal olarak görüldüğü için küresel ticaret konusu olarak kabul edilmektedir. Ancak su aynı zamanda çevresel bir unsurdur ve uluslararası standartların olmadığı böyle bir ortamda ulusal düzenlemelere bağlanmış durumdadır.

Su kaynaklarının bu durumu, bir başka gerilim hattı yaratmaktadır. Bir yandan ulusal düzenlemeler, ticaret baskısı karşısında etkilerini yitirmekte, bir yandan da su devletler ile küresel şirketler arasında dava konusu olmaktadır. Bunun çarpıcı örneklerinden biri, 1998 yılında Kanada Hükümeti'nin NOVA adlı şirkete Büyük Göller'den yılda 600 milyon litreye kadar su alma ve bunu Asya ülkelerine satma imtiyazı vermesi, ancak bir süre sonra bu imtiyazı iptal etmesi üzerine ortaya çıkmıştır. GATT ve NAFTA içinde

yer alan Kanada, şirketin kendisini uluslararası ticaret anlaşmalarını ihlal ettiği gerekçesi ile dava etmesiyle yüz yüze kalmıştır (Yıldız, 2007:102).

Günümüzde küresel boyut kazanan ticaret ve işbirliği anlaşmaları, suyun korunmasına ilişkin konularda geliştirilmiş ve yürürlüğe sokulmuş olan ulusal düzenlemeleri ciddi biçimde tehdit etmektedir. Ancak bu düzenlemelerin yerine genel uluslararası ilkeler üzerinde de anlaşmaya varılabilmiş değildir. Günümüzde küresel politika, bu belirsizlik ve boşlukları aşmaya çaba göstermektedir. Bu boşluklar, su sektörünün liberalizasyonunun hızlandırılması ve su şirketlerinin büyük bir hızla süren küreselleşmelerinin desteklenmesi ile aşılmaya çalışılmaktadır. Küresel politika, küresel yatırımcı haklarının korunmasını amaç edinmiş ve küresel ticareti sınırlandırmaya yönelik çevresel engeller ile ulusal düzenlemelerin hızla tasfiye edilmesi amacına kilitlenmiştir.

8. SONUÇ

Dünyadaki su piyasasında, küresel politika ve uygulamalarla özellikle az gelişmiş ve ülkemiz gibi gelişmekte olan ülkelerin piyasalarına doğrudan müdahale edilmekte ve yapılan uluslararası anlaşmalarla güvence altına alınan kararlar emredici nitelik taşımaktadır. Su toplumsal, ekonomik ve stratejik bir değer olmakla birlikte, insanlık için vazgeçilmez bir unsurdur. Böyle bir değer her hangi bir sorgulamaya imkan vermeden uluslararası su şirketlerinin çıkarlarına terk edilmesi hem toplumlar hem de ülkeler açısından çok sakıncalıdır.

Bu uygulamaların olumsuz sonuçlarını tüm dünya yaşamış ve bu uygulamalar Arjantin, Bolivya, Gana, Filipinler, Güney Afrika ve Nikaragua gibi ülkelerde bilinçlenen halkın tepkisiyle karşılaşmıştır. Ulusal piyasaların ele geçirilme örnekleri ülkemizde de mevcuttur. Dünyanın en büyük su şirketleri 10 yıllığına Antalya Su ve Kanalizasyon işletmeciliğini ele geçirmişler; İzmit'te Yuvacık Barajı işletme sözleşmesi ile 16 yıllığına işletme hakkını almışlar ve verilen garanti çerçevesinde hazine milyonlarca dolar zarara uğratılmıştır. Tüm bu küresel su aktörlerinin en büyük destekçisi DB ve verdiği krediler olmuştur.

Tüm bu gelişmeler karşısında hem yerel yönetimler hem de merkezi yönetim zayıflatılmış ve piyasanın kontrolü ele geçirilmiştir. Kamu kurum ve kuruluşlarındaki bu zafiyetin sürmesi, küresel ölçekli politikaların uygulanmasını kolaylaştırmakta ve bu kurumların tasfiye edilmesine sebep olmaktadır. Bu sebeple küresel ölçekte uygulamaya konulan politikalara karşı bilinçlenmemiz ve karşı durmamız gerekmektedir. Özellikle DB'dan yatırımların finansmanı için alınan kredilerde uyanık olunmalı ve şartlı kredi alınmamalıdır. BM'in politikalarına karşı dikkatli olunmalı ulusal çıkarlarımız ön planda tutulmalıdır. Günümüzde küresel savaşlar yaşanmakta ve bu savaşlar ekonomik ve ticari alanda yoğunlaşmaktadır. Ülkelerin gelişebilmesi, üretimlerinin ve ticaret hacimlerinin

artırmasına bağlıdır. Bunun yolu ise, ucuz hammadde ve yatırımdan geçmektedir. Su da gelişmiş ülkeler için, gelişmekte olan ülkelerde bulunan ucuz hammaddedir. Ulusal kaynaklarımızı öncelikle ulusal ve toplumsal çıkarlarımız için kullanmak zorunda olduğumuz bilinmelidir.

Suyun canlılar için bir yaşam kaynağı olduğu bilinciyle hareket edilmeli, stratejik bir değer olduğu unutulmamalıdır. Kamu mülkiyeti ve kamu yönetiminde kalması ve herkes tarafından kolay ve ücretsiz ulaşımının sağlanması, küresel ticarete konu yapılmaması ve ülkeler arasında savaş konusu değil barış aracı olarak kullanılması sağlanmalıdır. Ulusal ölçekte küresel politikalar doğrultusunda yürütülen ve özgün koşullarımızın, ulusal ve toplumsal çıkarlarımızın dikkate alınmadığı uygulamaların ve kurumsal yapıda değişiklik çabalarının olumsuz sonuçlar doğuracağı görülmelidir.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, A.Argun, (2006), “Latin Amerika'da Su Özelleştirmeleri”, **Su Yönetimi**, Tayfun ÇINAR, Hülya K. Özdiñç (ed.). Memleket Yayınları, Ankara, s.179-224.
- Akdoğan, A.Argun, (2006), “4. Dünya Su Forumu ve İstanbul'da Düzenlenecek 5. Forum Üzerine”, *Memleket Mevzuat*, Mart 2006, Sayı: 9, s. 39-42.
- Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler Orta Doğu ve Batı Asya Bölge Teşkilatı (United Cities and Local Governments Middle East and West Asia Section. UCLG-MEVA) (<http://www.uclg-mewa.org/6-dunya-su-forumu>), (Erişim Tarihi 12.03.2015)
- Çınar, Tayfun ,(2006), “Türkiye'de İçmesuyu ve Kanalizasyon Hizmetleri”, **Su Yönetimi**, Tayfun Çınar, Hülya K. Özdiñç(ed.), Memleket Yayınları, Ankara, Temmuz 2006, s.227-252.
- Dünya Su Forumu Bülteni, (2009), <http://www.iisd.ca/ymb/water/worldwater5/html/ymbvol82num23t.html>, (Erişim Tarihi 26.02.2015)
- Dünya Su Konseyi, (2009), http://www.worldwaterforum5.org/fileadmin/WWF5/Media_corner/f__y_turkceCONV1_.pdf, (Erişim Tarihi 26.02.2015)
- Hall, David, (2002), “The Water Multinationals-2002”, Financial and Other Problems, August 2002.
- Kartal, Filiz, (2006), “Suyun Metalaşması, Suya Erişim Hakkı ve Sosyal Adalet” <http://www.tumbelsen.org.tr/pages/su/SuPolitikalari.doc>, (Erişim Tarihi 24.03.2015)
- Kayır, Gülser Öztunalı, Hüsnüye Akıllı, (2006), “Antalya Su Hizmetlerinde Özelleştirme”, **Su Yönetimi**, Tayfun Çınar, Hülya K. Özdiñç(ed.), Memleket Yayınları, Ankara, s.317-377.
- Kilim, Esra Ergüzelođlu, Mustafa Şener, (2008), “Su Politiktir: Küresel Su Politikalarının Yerel Ölçekte Yansımaları”, http://www.yayed.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=784&tipi=9&sube=0 (Erişim Tarihi 25.03.2015)
- Küresel finans krizinde “Su Finansmanı”, (2009), <http://www.euractiv.com.tr/cevre/link-dossier/kuresel-finans-krizinde-su-finansmani-000071> (Erişim Tarihi 28.03.2015)
- Muluk, Ç.B., Kurt, B., Turak, A., Türker, A., Çalışkan M.A., Balkız, Ö., Gümrükçü, S., Sarıgöl, G., Zeydanlı, U.,(2013), **Türkiye'de Suyun Durumu ve Su Yönetiminde Yeni Yaklaşımlar: Çevresel Perspektif**. İş Dünyası ve Sürdürülebilir Kalkınma Derneği - Dođa Koruma Merkezi.
- Shiva, Vandana (2003), Su Savaşları, (Çev: Ali Kerem), İstanbul: Aram Yayıncılık.
- Sıra Suya Geliyor, (2006), <http://sendika7.org/2006/04/sira-suya-geliyor-devrim-dergisi/>,(Erişim tarihi 24.03.2015)
- Şimşek, Bedia Sanem, (2006), “Su Sektöründe Reform Hareketleri-Yeni Politika Arayışları ve Rekabet Olanakları”, <http://www.rekabet.gov.tr/index.php?Sayfa=tezdeta&Id=79>, (Erişim tarihi 11.02.2015)
- Topçu, Ferhunde Hayırsever, (2003), “Suda Neler Oluyor? Çokuluslu Şirketler ve Özelleştirmeler-2002”, Emek Araştırma Dergisi, 2003/1/(9)

http://www.yayed.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=504&tipi=7&sube=0 (Erişim Tarihi 18.01.2015)

Topçu, Ferhunde Hayırsever, (2006), “Suda Dış Kredi:İzmit Örneği”, **Su Yönetimi**, Tayfun Çınar, Hülya K. Özdiñç(ed.), Memleket Yayınları, Ankara, s.287-316.

Ulusoy, Kudret, (2007), **Küresel Ticaretin Son Hedefi Su Pazarı**, Omay Ofset Basım, Ankara, UNDESA (United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division). (2009), World Population Prospects: The 2008 Revision, Highlights, Working Paper No. ESA/P/WP.210. New York, UN.

WWAP (World Water Assessment Programme). 2012. The United Nations World Water Development Report 4: Managing Water under Uncertainty and Risk. Paris, UNESCO.

Yalçınkaya, Ozan, (2006), “Liberal Su Pazarları ve Çokuluslu Şirketler”, **Karizma Dergisi-Beyaz Petrol: Su Özel Sayısı**, Yıl. 7, Sayı: 27, Temmuz-Ağustos-Eylül 2006, İstanbul Entegre Matbaacılık.

Yıldız Dursun(ed.), (2007), **Su Raporu Ulusal Su Politikası İhtiyacımız**, Ulusal Sanayici ve İşadamları Derneği (USİAD), Ertem Matbaa, Ankara,

Yıkılmaz, Necla, (2003), **Yeni Dünya Düzeni ve Çevre**, İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı Yay.

Yılmaz, Gaye, (2008a), “Antikapitalist mücadele örgütlenmeden su sorunu çözülmeyecek” http://www.supolitik.org/EmekDunyasinet_roportaj.htm, (Erişim tarihi 24.03.2015)

Yılmaz, Gaye, (2008b), “Su Sorununa Eleştirel Bir Yaklaşım: Üretimin Bir Faktörü Olarak Su” **Toplum ve Hekim Dergisi**, TTB (Türk Tabipleri Birliği), Ocak-Şubat 2008, http://www.supolitik.org/elestirel_bir_yaklasim.htm, (Erişim tarihi 24.03.2015)

Yılmaz, Selim, (2005), “Meta Fetişizminde Yeni Açılımlar Su”, **Jeoloji Mühendisleri Odası Haber Bülteni**, s.50-55. http://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/c528e25e1fdea9_ek.pdf?dergi=HABER_BÜLTENİ, (Erişim Tarihi 05.03.2015)

Yılmaz, Selim ,(2008), “Toplumsal Mücadelelerde Yeni Bir Açılım: Su Mücadeleleri”, http://www.supolitik.org/Su_mucadeleleri.htm, (Erişim tarihi 05.03.2015)

YİD Modeli ile Yapılan “İzmit Şehri Kentsel ve Endüstriyel Su Temini Projesi” Hakkında Sayıştay Raporu, 2002, Sayıştay Genel Kurulu'nun 11.04.2002 tarihli ve 5022/1 Sayılı Kararı, s:1-40, <http://www.sayistay.gov.tr/rapor/diger/2002/izmitsu/izmitsu.pdf>, (Erişim Tarihi 06.12.2014)

www.uclg-mewa.org (United Cities and Local Governments Middle East and West Asia Section), Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler Orta Doğu ve Batı Asya Bölge Teşkilatı. (Erişim tarihi 05.05.2015)

3996 Sayılı Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap İşlet Devret Modeli Çerçevesinde Yaptırılması Hakkında Kanun, RG: 8.6.1994/ 21959